

A. Hayatı ve Fikirleri:

Cumhuriyet tarihi yazarı, Türk siyaset ve bilim adamı Yusuf Hikmet Bayur 1891 yılında İstanbul'da doğdu. Son Osmanlı sadrazamlarından Kâmil Paşa'nın torunudur. Babası Haşmet Bey'i küçük yaşta kaybettiği için dedesi tarafından yetiştirildi. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da, yüksek öğrenimini de Paris Üniversitesinde yaptı. Paris dönüşünde daha önce mezun olduğu Galatasaray Lisesi'nde öğretmen oldu. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra, siyasi hayata atılarak hariciye mesleğinde ilerlemeye başladı. Milli Hükümet'in kuruluşundan bir müddet sonra Ankara'ya gelerek Milli Mücadele'ye katıldı. Yunanlıların İzmir'i işgali ve Ayvalık dolaylarına sarkmaları üzerine, Ali Çetinkaya tarafından Ayvalık'ta kurulan cepheye Salihli'den yardımda bulundu. 1 Ekim 1920'de hariciye Nezareti siyasi işler genel müdürü oldu. İyi yabancı dil bildiğinden kısa zamanda kendisini kabul ettirdi ve dış siyasetin belirlenmesinde önemli rol oynadı.¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dışişleri Bakanı, Yusuf Kemal (Tengirşenk)'in 1922 Mart'ında yaptığı Avrupa gezisine katıldı.² Lozan Konferansı sırasında İsmet Paşa'nın müşavir kadrosunda yer aldı.³ Londra elçiliği müsteşarlığını yaptı.⁴ 1925 yılında siyasi mümessil sıfatı ile Belgrat Ortaelçiliği görevinde bulundu. 1927'de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ve 1928'de Kâbil Büyükelçisi oldu. 1932'de ikinci defa Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne getirildi. 1933 yılında Manisa Millietvekili seçilinceye kadar bu vazifede bulundu. Esas siyasi hayatı bundan sonra başladı. 27 Ekim 1933 tarihinde Milli Eğitim Bakanı olarak hükümete girdi.⁵ O yıl başlamış olan İstanbul Üniversitesi reformunu tamamladı ve 9 Temmuz 1934'te bu bakanlıktan çekildi.

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Uzmanı

¹ Türk Ansiklopedisi, C.V, s.477-478; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.V, s.282-283; Meydan Larousse, C.II, s.226

² Yusuf Hikmet BAYUR, "TBMM Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Mart'ında Yaptığı Avrupa Gezisi İle İlgili Anılar", Belleten, C.XL, S.160, s.617-667

³ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s.282

⁴ Türk Ansiklopedisi, s.477; Meydan Larousse, s.226

⁵ Abdulkadir İnan, "Atatürk Devrine Ait Hatıralar" adlı makalesinde Bayur'un Milli Eğitim Bakanı oluşunu bir anısı ile anlatmaktadır. (Abdulkadir İNAN, "Atatürk Devrine Ait Hatıralar", Türk Kültürü, Kasım 1964, Yıl 3, S. 25, s.62-63

Onun Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı sırada, üniversitelerde inkılap tarihi derslerinin mecburi okutulması kabul edildi. İlk dersi 4 Mart 1934 günü İstanbul Üniversitesi'nde bizzat kendisi verdi. Atatürk'ün ölümü üzerine yeni Cumhurbaşkanı adayını belirlemek için toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu toplantısında oyunu İsmet İnönü'ye vermeyen tek meb'us oldu.⁶ 1942 yılına kadar milletvekilliği ile beraber Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde Türk İnkılap Tarihi dersleri okuttu. 1942 yılında milletvekilliğini tercih ederek üniversitedeki derslerini bıraktı. Daha sonra Ankara fakülte ve yüksekokullarıyla İstanbul Üniversitesi ve yüksek öğretim müesseselerinde açılan Türk İnkılap Tarihi derslerinin siyasi tarih profesörlüğüne tayin olundu. Ayrıca uzun yıllar Türk Tarih Kurumu üyeliği ve başkanlığı yaptı. 1946 seçimlerine kadar meclisdeki görevini sürdürdü.⁷

Çok partili siyasi hayata geçilince İnönü'ye karşı sert bir muhalefete girişti. Dönemin gazetelerinde etkili siyasi yazılar yazdı. Özellikle Millet Partisi'nin yayın organı "Kudret" gazetesindeki makaleleriyle siyasi mücadelesini sürdürdü. Demokrat Parti İstanbul milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak'ın fahri başkanlığında, Enis Akayken, Kenan Ömer, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni ve Sadık Aldoğan ile birlikte, amacı "samimi ve emin seçim ile tezahür edecek olan milli iradeyi hakim kılmak, bu iradeye ve insan haklarına uygun bir hükümetin tesisine ve bekasına çalışmak", şeklinde açıklanan Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı ve 1948-1950 yıllarında bu partinin genel başkanlığını yaptı.⁸

Daha sonra Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'ne tekrar girdi. Ancak Demokrat Parti'nin, din eğitimine vermek istediği önemi benimsemedi ve din derslerinin ortaokullarda okutulmasına karşı çıktı. Bu düşünce ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verdiği bir soru önergesinde, din eğitiminin modern Türkiye'nin geleceği için tehlikeli olabileceğini, ilkokullarda verilen din eğitiminin yeterli olduğunu, ortaokullarda okutulan yurt bilgisi dersleri ile din derslerinin çelişeceğini, Türkiye'de bazı yurttaşların inanç ve amellerinin ehli sünnetten olan müslümanlarınkine uymadığını bu nedenle vicdan hürriyetinin zedeleneceğini ve bu faaliyetin Atatürk'ün çizdiği kurtarıcı ve yükseltici ışıklı yoldan açıktan açığa ayrılmalı gerektiğini dile getirdi.⁹

⁶ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 282

⁷ Türk Ansiklopedisi, s.478

⁸ 19 Temmuz 1948'de kurulan Millet Partisi 1950 seçimlerine katıldı. Ancak bu seçimler sonucunda Millet Partisi'nden yalnız Osman Bölükbaşı parlamantoya tekrar girebildi. Parti 8 Temmuz 1953'te geçici, 1954 Şubat'ında ise süresiz olarak Sulh Mahkemesi kararıyla kapatıldı. Bundan sonra Millet Partisi'nin devamı olan iki parti daha kurulduysa da bunlar da Türk siyasi hayatında başarı sağlayamadılar. Tarık Zafer TUNAYA, Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952, İstanbul 1952, s.717-733 ve Türk Ansiklopedisi, C.XXIV, s.166

⁹ Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in ortaokullara din derslerinin konulacağını bildirmesi üzerine, Yusuf Hikmet Bayur'un yukarıda özetlemeye çalışığımız fikirlerini

Bayur, ibadet dilinin Türkçe olmasının gerektiğini de savundu. Bu durumun dinen sakıncalı olmadığını yazılarıyla isbat etmeye çalıştı.¹⁰

Ayrıca Türkçe'nin sadeleştirilmesi üzerinde durdu. Atatürk'ün asıl özlediği "dildeki sadelik" konusunun işlenmesinde etkili oldu. Atatürk tarafından kurulan, Ruşen Eşref, Ahmet Caferoğlu, İbrahim Necmi, Ahmet Cevat, Hasan Ali Yücel, Reşat Nuri Güntekin, Abdulkadir İnan, Ali Canip Yöntem'den oluşan sadeleştirme komisyonunda Yusuf Hikmet Bayur da görev aldı. Bu komisyonun çalışmalarına zaman zaman Atatürk de katıldı.¹¹ Yusuf Hikmet Bayur, dilimizin sadeleştirilmesi için yapılan çalışmaları destekledi ve bu alanda çok hizmetlerde bulundu. Bu hizmetlerden birini Ahmet Caferoğlu şöyle anlatmaktadır: " *Dil Heyetiyle beraber toplanan biz uzmanlar, mevcut malzemenin kıfayetsizliğini ileri sürererek, aksi istikamette, klâsik eserlerin de Osmanlıca-Öztürkçe bakımından derlenmesi gerektiğini, toplantıya riyaset eden Hikmet Bayur Bey'e bildirdik. İyi niyetli ve dil özleşmesine candan bağlı bulunan Hikmet Bey, bu teklifimizi kabul ederek, derhal tarihi Türkçe eserlerin taranmasını organize etmiştir. Ve bu suretle bugün hepimizin istifade ettiği "Tanıkları İle Tarama Sözlüğü" meydana çıktı.* " ¹²

Dil üzerine fikirlerini beyan eden Bayur'a göre; "öz dil" yoktur, ancak osmanlıca kadar da özü karışmış dil yoktur. Osmanlıcada kullanılan kelimelerin en az üçte ikisi yabancıdır, çok kere de yabancı kurallara göre üretilmiştir. Atatürk'ün "Güneş-Dil" ile güttüğü amaçlardan biri, girilmiş olan aşırı yoldan dönmektir. dilimizin özleşmesini durdurmak değildir. Dil devrimini engellemek işinde, Osmanlı Devleti'ni yüzlerce yıl yerinde saydırmış olan yenilik düşmanı muhafazakâr ruhun büyük etkisi vardır. Bu etki altında dilimizin kendi kendine özleşmesini beklemek yersizdir. Düzeleceğine gittikçe bozulur. Dilimizi özleştirmek, Öz Türkçe'ye geçmek zaruridir.¹³

Bayur, eserlerinde Öz Türkçe kelimeleri kullanmaya özen gösterdi ve bu konudaki düşüncelerini şöyle açıkladı: " ...Kullandığım sözler arasında dilimize girecekleri ve orada kalacakları kesin olarak belli olmayanları da vardır, ancak

---

kapsayan soru önergesini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunması üzerine bazı tepkiler oluştu. Bunlardan biri de M. Arif OGAN'ın, İslam Hukuku adlı eseridir. Ogan, bu eserinde Bayur'un fikirlerinin yanlış olduğunu ve ortaokullarda "Din derslerinin" okutulmasının gerekli olduğunu savundu. (Bkz. M. Arif OGAN, İslam Hukuku, İstanbul 1956, s.1-166)

¹⁰ Yusuf Hikmet BAYUR, Türk İnkılabı Tarihi, Ankara 1991, C.I, Kısım II, s.32-33; Yusuf Hikmet Bayur, "İbadet Dili", Necati Lugal Armağanı, Ankara 1968, s.151-158; Yusuf Hikmet Bayur, "Kur'an Dili Üzerine Bir İnceleme", Belleten 1958, C.XXII, S.88, s.599-605

¹¹ Ahmet CAFEROĞLU, "Büyük Türk Kültürçüsü Atatürk", Türk Kültürü, Kasım 1963, Yıl: 2, S.13, s.73

¹² Ahmet CAFEROĞLU, "Atatürk'ün Huzuruyla Bir Oturum", Türk Kültürü, Kasım 1967, Yıl:6, S.61, s.50

¹³ Yusuf Hikmet BAYUR, "Atatürk ve Dil Devrimi", Türk Dili, 1954, S.31, s.374-377

her ne de olsa bugün veya yarın atılacak olan bir yabancı sözü kullanmaktansa dilimize daha girmemiş ve belki de girmeyecek olan bir Türkçe sözü kullanmayı daha çok sevdim.”¹⁴

“...Yazılarımı bugün için elimden geldiği ölçüde Türkçeleştirmeye uğraştım; yeni kullanılan ve kullanılış biçimleri, isimleşmiş ve kökleşmiş bir edebiyatla henüz saptanmamış olan sözlerin kullanılışında yanlışlar yapmışsam okuyucularım bu işin yeniliğine ve benim uzman bir dilci olmamama buğışlasınlar.”¹⁵

Bayur, bir Türk milliyetçisi idi. Milli Mücadele’yi ve onun önderi Mustafa Kemal Atatürk’ü hayatının sonuna kadar savundu. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının Türkçülüğünü tasvip ederken, hatalarını eleştirmekten de çekinmedi. Bu konudaki düşüncelerini de şöyle dile getirdi: “...İkbal ümitlerini düşmanın başarısına bağlamış olan vatansızlar, hatta her türlü ümitten kesilmiş bir takım yurtseverler, son yıllardaki yalan ve soygun tufanını öne sürerek Mustafa Kemal ile yanındakilerin aynı takımdan olup, aynı yalanları söyleyerek, aynı şeyleri yapmak için çabaladıklarını yaymakla Anadolu’nun Kurtuluş Savaşı’ni çok zorlaştıracaklardır. Az kalsın Milli Mücadele yurttaşlararası savaşlar içinde boğulacaktı.

Abdulhamit devrinde, hatta daha da önce gelişmeye başlamış bulunan Türkçülüğe, Türk olmak gururuna ve onun verdiği güven ve atılganlığa sahip çıkmaları ve bu akımı artırmaya çalışmış olmaları övülmeye değer bir yön olmakla birlikte bu davranışları, yol açtıkları yıkımları ödeyecek nitelikte değildir.”¹⁶

Bayur, Osmanlı Devleti’nde Türklerin durumu ve milliyetçilik kavramına önem vermemesi hakkında da şunları söylemektedir: “Bu devletin (Osmanlı Devleti) beşiği ve temeli olan Anadolu’da halkın çoğunluğu Türk’tür, Rumeli’nin birçok parçalarında da egemen öge bu ulustandır. Hanedan’da Türk’tür ve Oğuz Karahan soyundan olmakla övünmesine bakılırsa Türklüğü benimsemektedir. Onun büyük kısmı topraklı sipahilerden kurulmuş olup, o da Türk’tür.”¹⁷

“Ancak Osmanlı Devleti’nde Türklük hor görülmekte, İstanbul alındıktan sonra devletin en yüksek yürütme organları ona hep kapalı tutulmakta, en üstün olup devletin adamlarını yetiştiren Enderun Mektebine Türk alınmamaktadır.”¹⁸

¹⁴ BAYUR, Türk İnkılâbı Tarihi, C.II, Kısım I, s.17; (XVII)

¹⁵ BAYUR, Türk İnkılâbı Tarihi, C.II, Kısım I, s.18 (XVII) (Bu konuda ayrıca bakınız: BAYUR, Türk İnkılâbı Tarihi, C.III, Kısım IV, s.15 (XV))

¹⁶ BAYUR, Türk İnkılâbı Tarihi, C.III, Kısım IV, s.13-14 (XIII-XIV)

¹⁷ Yusuf Hikmet BAYUR, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasi Üzerindeki Etkileri, Ankara 1974, s.14

¹⁸ BAYUR, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasi Üzerindeki Etkileri, s.15

“ Bu okuldan yetiştirilenler elden geldiği ölçüde kendi soy ve uluslarından olanları yanlarına alıp yükselttikleri gibi Türk’ü hor görmek ve alçaltmak görevinin kurucusudurlar.”¹⁹

Bayur, Türkolojiye ve Türk kültürüne çok meraklıydı. O’nun bu özelliğini Ahmet Caferoğlu şöyle anlatmaktadır: “...Beni ziyarete gelen Prof. Yusuf Akçuraoğlu, kütüphanedeki çeşitli dillerdeki Türkolojiye ait eserleri görünce, derhal Atatürk’e bildirmiş, kısa bir müddet sonra Hikmet Bayur’la beraber, yüze yakın kitabımı alarak Dolmabahçe’ye götürmüşlerdi. Bazılarında Atatürk’ün ve Hikmet Bayur’un işaretleri hâlâ durmakta ve geçmişin bir güzel hatırası olarak tembellik içerisinde, hayatının son dönemlerini yaşamaktadır.”²⁰

1927 yılında Mustafa Kemal Paşa’nın Nutuk’unu hazırladığı sıralarda en büyük yardımcılarından biri olan Bayur, hayatı boyunca O’nun yolundan ayrılmadı.

Ayrıca içerisinde, “Gençlik inkılâpların sahibi ve bekçisidir. Bunları zayıf düşürecek bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır demeyecektir. Hemen müdahale edecektir.” gibi sözlerin yer aldığı ve “ *Atatürk’ün Bursa Nutku* ” diye şöhret bulan sözlerin Atatürk’e ait olmadığını dile getirdi ve bu düşüncesini ısrarla savundu. Bu nutkun Atatürk’e ait olmadığını savunanlar da Yusuf Hikmet Bayur’u delil gösterdiler.²¹

Bayur basına verdiği demeçle, “Atatürk’e Ait Birkaç Fıkra ve Hatıra” kitabı yazarı Rıza Ruşen’in, Atatürk’ün bir yemek sırasında söylemiş olabileceği bazı sözleri hayal ile karıştırarak, nutuk diye ortaya çıkardığını bildirmiş, ortada Atatürk’ün dikte ettirdiği bir metnini olmadığını söylemiş ve uzun yıllar Atatürk’ün genel sekreterliğini yapmış biri olarak tabii ki etkili de olmuştur.²²

27 Mayıs 1960’ta gerçekleştirilen askeri hareket sırasında tutuklanan Bayur, devrin iktidar partisi ileri gelenleriyle birlikte Yassıada mahkemesinde yargılandı ve mahkum edildi. Fakat bir süre sonra çıkarılan af kanunu ile serbest bırakıldı. Daha sonraki hayatı boyunca aktif siyasete girmedi. 1961 Anayasa’sından sonra tartışmaya açılan ve yayılmaya başlayan sol fikirlerin karşısına serbest bir şekilde çıktı ve bu fikrin taraftar bulmaması için gazete ve dergilerde seri makaleler yazdı. 6 Mart 1980 tarihinde İstanbul’da öldü.²³

¹⁹ BAYUR, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasi Üzerindeki Etkileri, s.23

²⁰ Ahmet CAFEROĞLU, “Atatürk’ün Huzuruyla Bir Oturum”, Türk Kültürü, Kasım 1967, Yıl 6, S.61, s.48

²¹ Faruk K. Timurtaş, “Atatürk’e İsnad Edilen Nutuk” adlı yazısında, Atatürk’ün “Bursa Nutku” diye bir konuşmasının olmadığını şöyle savunmaktadır. “...*Atatürk’e çok yakın olan Hikmet Bayur, Afet İnan, Falih Rıfki Atay, Kılıç Ali, Hasan Rıza Soyak gibi zevatın neşriyatında da bu hususda herhangi bir kayıt görülüyor.*” (Faruk K. Timurtaş, “Atatürk’e İsnad Edilen Nutuk”, Türk Kültürü, Kasım 1966, Yıl 5, S.49, s.53

²² Son Havadis, 3 Ekim 1966; TİMURTAŞ, “Atatürk’e İsnad Edilen Nutuk”, Türk Kültürü, s.58

²³ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s.283

B. Eserleri:

-Türk Muâhede-i Sulhiyyesi ve Mahiyyet-i Hakikiyyesi:

Yusuf Hikmet Bayur, Ankara'daki ilk memuriyet günlerinden itibaren yazmaya başladı. İlk eseri, Sevr Antlaşmasını protesto eden Ankara Hükümeti'nin haklılığını göstermek için yazdığı ve imzasız olarak yayınlanan "Türk Muâhede-i Sulhiyyesi ve Mahiyyet-i Hakikiyyesi, İstanbul 1336" adlı risalesidir.²⁴

-Türk İnkılâbı Tarihi:

Uzun yıllar devam eden bir çalışmanın ürünü olarak üç cilt halinde yazdığı bu eser on kitap halindedir. Eser muhtelif tarihlerde Türk Tarih Kurumu tarafından bastırılmıştır. Bayur bu eserinde şu konular üzerinde durmaktadır:

a) Cilt-I, Kısım-I: Ayastafanos (Yeşilköy) Antlaşmasından, İkinci Meşrutiyeti'nin İlanına Kadar Gelişen Olaylar, İkinci Meşrutiyet'in İlanına Götüren Yıllardaki Düşünce Akımlarıyla Devrim Yolunda Düşünsel ve Dinsel Çalışmalar.

b) Cilt-I, Kısım-II: Kültürel Durum ve Meşrutiyet'in İlanından Abdulhamit'in Tahttan İndirilmesine Kadar Gelişen Olaylar.

c) Cilt-II, Kısım-I: 1911-1914 Yıllarına Genel Bakış, Avrupa'yı Bir Genel Savaşa Sürüklemek Gücünde Olan Etkenlerin Başlıcaları, Trablusgarb Savaşının Öngünlerinde Osmanlı Durumu, Trablusgarb Savaşı Başlangıcından İttihat ve Terakki'nin İşbaşından Çekilmesine Kadar Gelişen Olaylar, İttihat ve Terakki'nin İşbaşından Çekilmesinden Balkan Savaşının Başlamasına Kadar Gelişen Olaylar, Osmanlı Demir Yolları.

d) Cilt-II, Kısım-II: BalkanSavaşları.

e) Cilt-II, Kısım-III: Osmanlı Asyasının Paylaşılması İçin Anlaşmalar.

f) Cilt-II, Kısım-IV: İkinci Meşrutiyetin İlanından Azönceki Fikir Cereyanları ile İnkılâp Çalışma Hareketleri, İttihat ve Terakki'nin İktidarı Kaybetmesi ve Onu Yeniden Ele Geçirmesi, İttihat ve Terakki'nin İnkılâpçılığa Önem Vermesi, İttihat ve Terakki'nin Genel Siyasasını ve Ülkülerini Tesbit etmesi, Türkçülük Cereyanı ve İslamcı ve Osmanlıcılarla Mücadele, İnkılâpçı Osmanlı Cereyanları, Türkçü ve Muhafazakâr-İslamcı Cereyanlarla Mücadeleleri, Osmanlı Devleti'nin Bağlaşık araması ve Genel Savaşa Götüren Olaylar.

g) Cilt-III, Kısım-I: 1914-1918 Genel Savaşı, Savaşın Başından 1914-1915 Kışına Kadarki Gelişmeler.

h) Cilt-III, Kısım-II: Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki ve Sonuçları.

ı) Cilt-III, Kısım-III: 1915-1917 Vuruşmaları ve Bunların Siyasi Tepkileri.

j) Cilt-III, Kısım-IV: Osmanlı Ülkesini Paylaşmak İçin Yapılan Gizli Anlaşmalar, Rus Devrimi, Rusya ve Romanya İle Barış, Kafkas Olayları, Genel Savaşta Rusya Türkleri ve Bunların Osmanlı Devletiyle İlişkileri, Kültür İşleri ve

²⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s.283

Fikir Akımları, Maliye, Ekonomi ve İaşe İşleri, Savaş Amaçları Davası, Savaş Sonu, Osmanlı Hükümetinin Barış ve Bırakışma İstemesiyle Düşman donanmalarının İstanbul'a Gelmesi arasında Geçen Olaylar.²⁵

-Hindistan Tarihi:

Hindistan'la ilgili çalışmalarına Afganistan elçiliği sırasında başlayan Bayur, aynı dönemde Türk Tarih Kurumu üyesi sıfatıyla bu çalışmalarını Türk Tarih Kurumu'nun neşretmeyi amaçladığı "Türk Tarihinin Ana Hatları" serisinde değerlendirdi. Daha sonra da bunları Hindistan Tarihi adlı kitabında topladı.²⁶

1946 yılında Ankara'da Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan Hindistan Tarihi adlı eserinin 1. cildinde Bayur, şu konulara yer verdi:

-1. Bölüm: Hindistan'ın Coğrafi Durumu ve Genel Bilgiler

-2. Bölüm: Hindistan'daki İlk Medeniyetler, Veda, Brahmana ve Urpanişadlar Devri, Buda Zamanı ve Felsefesi.

-3. Bölüm: İskender'in Hinde Akını, Morya Devleti; Yunan, Part ve Sakaların İstilas; Sakalar, Kuşanlar, Türlü Saka Devreleri, Morya Devletinin Dağılması Üzerine Ortaya Çıkan Yerli Devletler, Gupta Devleti, Ak Hunlar, Harşa Harşa'nın Ölümünden Sonraki Genel Durum, Gurcar veya Gucarlar, Kuzey Hindistan'daki Öbür Devletler, Dekken Devletleri, Hindu Dini, Güzel Sanatlar.

-4. Bölüm: Müslüman Türklerin Hindistan'a Girmesi, Gazne Devleti.

-5. Bölüm: Gur Devleti.

-6. Bölüm: Birinci Delhi Türk Sultanlığı, Delhi Türk Sultanlığının Dağılmasından Doğan Devletler.

-7. Bölüm: Birinci Delhi Afgan Sultanlığı, Ludi Hanedanlığı²⁷

1947 yılında Ankara'da yine Türk Tarih Kurumu tarafından basılan eserin 2. cildinde ise şu konulara yer verilmektedir:

-1. Bölüm: Gurkanlı Devleti'nin İlk Devri.

-2. Bölüm: Hindistan'da İkinci Afgan Sultanlığı ve Gurkanlı Devleti'nin Yeniden Kurulması.

-3. Bölüm: Gurkanlı Devleti'nin Büyümesi ve Kök Salması.

-4. Bölüm: Muhammed Nur-üd din Cihangir Selim.

-5. Bölüm: Şah Cihan.

-6. Bölüm: Alemgir I (Evrengzib).

-7. Bölüm: Alemgir'in Ölümünden Nadir Şah Afşar'ın Akınına Kadar.

-8. Bölüm: İkinci Delhi Türk Padişahlığında Devlet, Kültür ve Tutum Hayatı.²⁸

²⁵ Bayur, 1878 Berlin Muâhedesinden 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gelişen tarihi olayları incelediği bu eserinde, özellikle öz Türkçe kelimeleri bolca kullanmıştır. Eserin son olarak dördüncü baskısı yine Türk Tarih Kurumu tarafından 1991 yılında yapılmıştır. (Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Ankara 1991.

²⁶ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s.283

²⁷ Yusuf Hikmet BAYUR, Hindistan Tarihi, Ankara 1946, C.I, s.1-614

²⁸ BAYUR, Hindistan Tarihi, Ankara 1947, C.II, s.1-732

1950 yılında Ankara'da Türk Tarih Kurumu tarafından basılan aynı eserin 3. cildinde ise Bayur şu konular üzerinde durmaktadır:

-1. Bölüm: Nadir Şah Afşar'ın Hindistan Akını ve Bunun Sonuçları.

-2. Bölüm: Avrupa'lıların Deniz Yolundan Hindistan'a Gelişleri.

-3. Bölüm: Hindistan'da Egemenlik Kurmak İsteyenler Arasında Çarpışmalar ve İngiliz Galebesi.

-4. Bölüm: Hindistan üzerindeki Afgan Tehdidi.

-5. Bölüm: Büyük Sipahi Ayaklanması ve Sonuçları, İngiliz Hükümeti Yönetiminde Hindistan, 1914-1918 genel Savaşından Bağımsızlığa Kadar Olan Dönem.²⁹

-*Yeni Türkiye Devleti'nin Harici Siyaseti:*

1934 yılında İstanbul'da yayınlanan bu eser Bayur'un Üniversitede okuttuğu İnkılâp Tarihi Dersleri'nin notlarından oluşmaktadır.

1942 yılında ise aynı eser "Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti" adı ile yeniden yayınlanmış ve ikinci kitaba ilkinden farklı olarak, Montrö'de 20 Temmuz 1936'da imzalanan Boğazlar Rejimine Ait Mukavele ilave edilmiştir.

Bayur, Bu eserinde, Ankara'daki Milli Hükümet'in Harici Siyaseti Lozan Konferansı ve Sulh, Lozandan Sonraki Gelişmeler üzerinde durmuş ve konuları şu başlıklar altında incelemiştir:

1. Dünya Savaşından Evvelki Vaziyet TBMM Hükümeti'nin Kurulmasından Sonraki Vakalar, Sevr Muâhedesi, Lozan Konferansı Öncesinde Şarkla Temaslar, Garba Karşı Vaziyet, Londra Konferansı, Fransızlarla Anlaşma, 1921 Senesinin Diğer Siyasi Vakaları, 1922 Senesinin Siyasi Vakaları, Büyük Zafer ve Mudanya Mütarekesi, Lozan Konferansı, Lozandan Sonra Musul Meselesi, Yeni Devir Montrö Boğazlar Sözleşmesi.³⁰

-*Ahvâli Hazıra:*

Bayur'un 1940 yılında Aydın'da basılan Ahvali Hazıra adlı bir eseri de bulunmaktadır.³¹

-*Atatürk Hayatı ve Eseri:*

Yusuf Hikmet Bayur, oldukça geniş kapsamlı eseri Türk İnkılâbı Tarihi'ni uzun zamanda tamamlayabileceğini anlayınca 1958 yılında bu eseri yazmaya ara verdi ve Atatürk'ün hayatını anlatan bir eser yazmaya başladı.

Böyle bir gişimde bulunmasının sebeplerinden biri de, Atatürk'ün yakınında yaşamış olanlar birer birer ölüyor ve bildiklerini götürüyorlar, gelecek kuşaklar bu işi daha güç ve eksik yapacaklardır, düşüncesidir. Yani Atatürk'ün yakınında bulunmuş bir kişi olarak Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk'ün hayatını anlatan bir kitap yazması ve önceliği buna vermesi gerektiğini düşünmüştür.

²⁹ BAYUR, Hindistan Tarihi, Ankara 1950, C.III, s.1-732

³⁰ Yusuf Hikmet BAYUR, Yeni Türkiye Devleti'nin Harici Siyaseti, İstanbul 1934, BAYUR, Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, İstanbul 1942

³¹ Türk Ansiklopedisi, s.478

Bayur, bu eserinde en çok Atatürk'ün düşünceleri ve siyasal hayatı üzerinde durmuştur. Askerlik hayatı ve bu alandaki başarılarını daha az ölçüde ele alarak bu işi Atatürk'ün silah arkadaşlarının daha iyi yapabileceğine inanmıştır.

Atatürk'ün eğlence hayatına ufak bir oranda karışmış olduğunu belirten Bayur, bu yüzden Atatürk'ün özel yaşantısına ancak öbür konular üzerinde etkiye bulunduğu ölçüde değinmiştir.

Atatürk'le ilişkileri konusunda söylediği şu sözler ilginçtir: “Bazen uzun tartışmalardan sonra da olsa Atatürk ile anlaşamadığım nokta pek kalmamış gibidir. O'nun bu gibi tartışmalara yol açması ve bunları araması büyüklük ve dehasının ayrıca bir belirtisidir. Böylelikle bu düşünce ve işin bütün yönleri aydınlandığı gibi onları uygulayacak ve görecek olanlar da inanç içinde çalışabilmekteydiler. Bu yüzden ben de Atatürk'ün yaptıklarını anlatırken gerekçeleri üzerinde az çok bildiğim varsa onları daha iyi ve yetkili olarak anlatabilecek bir durumda bulunuyorum.”³²

Bayur bu eserini 1960 baharında aşağı yukarı bitirmiş iken ikibuçuk yıl hapisten kalması ve çıktıktan sonra da eşi Nazife Hanım'ın ölümü üzerine 1963'te yayınlayabilmişti. Ayrıca Bayur, bu eserini altı veya yedi cilt olarak çıkarmayı düşünmüş ve bu düşüncesini şöyle dile getirmiştir. “ Bu ilk cilt Atatürk'ün doğuşundan, Samsun'a ayak basışına kadar giden süreyi içine almaktadır. ikinci cilt ilk TBMM'nin açılışına (19 Mayıs 1919-23 Nisan 1920) üçüncü ve dördüncü ciltler meclisin açılışından barışa kadar öbür ciltler de Atatürk'ün ölümüne değin olan bitenleri anlatacaktır.”³³ Ancak bu düşünce gerçekleşmemiştir.

Bu eserin Atatürk Biyografisinin yazılmasında atılmış adımlar arasında yeni bir adım olmaktan başka bir iddiası yoktur, diyen Bayur, eserini altı bölüm halinde yazmıştır: Birinci bölümde, Atatürk'ün Doğumundan 1. Dünya Savaşına Kadar Meydana Gelen Olaylar; İkinci bölümde, 1. Dünya Savaşında Mustafa Kemal; Üçüncü bölümde, Mondros Ateşkes Antlaşmasından Sonra Kurulan veya Yeniden Canlanan Parti ve Kurumlar; Dördüncü Bölümde, Mustafa Kemal'in İstanbul'da Bulunduğu Sırada Gelişen Siyasal İç olaylar, Beşinci bölümde, Mustafa Kemal İstanbul'da Bulunduğu Sırada Gelişen Türkiye İle İlgili Dış Durum ve Olayalar; Altıncı bölümde, Atatürk'ün Bazı Özellikleri üzerinde durmaktadır.³⁴

-XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasasi Üzerindeki Etkileri:

Yusuf Hikmet Bayur'un bu eseri dört bölümden oluşmaktadır. Yazar, birinci bölümde, Batı Türklüğünün kültürel bakımdan XVIII. yüzyılın sonlarına nasıl bir duruma getirilmiş olduğunu göstermeye çalışmıştır. İkinci bölümde, Türklerin 1. Dünya Savaşı'na girişi, beceriksiz bir idareye rağmen Türk'ün kahramanlığı, Anafartalar ve Arıburun mucizelerini meydana getiren bir dahinin çıkmasını ve bu

³² Yusuf Hikmet BAYUR, Atatürk Hayatı ve Eseri, Ankara 1963, s.6, (VI)

³³ BAYUR, Atatürk Hayatı ve Eseri, s.6 (VI)

³⁴ Bayur, bu eserinde “imlemek” ve “ayral” kelimelerinin dışında fazla Öz Türkçe kelime kullanmamıştır.

sayede savaşın iki yıl uzatılarak düşmanların bellerini doğrultamaz hale geldiklerini izah etmiştir. Üçüncü bölümde, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın en ağır barış şartlarına boyun eğmesiyle havaya giren yenen devletlerin, Türk'e karşı koymasıyla havasının bozulduğuna ve sözlerinin geçerliliğinin azaldığına, Türk Kurtuluş zaferinin ise, savaştan sonra kurtulmuş olan Avrupa ve Dünya düzeninde ağır yaralar açıp, bütün yenilmiş devletlerle, sömürge halklarına yeni ufuklar açtığına değinmiştir. Dördüncü bölümde ise, Türk karşı koyması ve zaferinin doğrudan doğruya sömürgelerdeki etkisi ve ora uluslarını artık dönüşü olmayan kurtuluş yoluna ittiği konularını incelemiştir.³⁵

-*Gülbeden Hümayunname (Önsöz ve Girişi):*

Hümayunname³⁶ adlı esere önsöz ve giriş yazan Bayur, eseri çok yönlü incelemeye almıştır. Kitap içerisindeki eksik yerleri tesbit etmiş ayrıca Gülbeden'in³⁷ hangi duygu ve düşünceler altında kalarak bu eseri yazdığı ve eserde sözü geçen tarihi kişiler hakkında neler düşündüğü gibi konulara da Hindistan Tarihi üzerindeki geniş bilgisiyle açıklık getirmiştir.

Gülbeden'in yazdıklarının hangilerini doğrudan doğruya görmüş ve hangilerini rivayet olarak işitmiş veya öğrenmiş olduğunu belirtmiştir.

Gülbeden'in eserin kaybolan kısımlarına ait devredeki ve ondan sonraki hayatı hakkında araştırma yaparak eserin bu konudaki açığını kapatmıştır.

Eseri Farsça'dan İngilizce'ye çeviren A.S. Beveridge'nin yaptığı bazı tercüme hatalarını, tarihi terimleri yanlış kullandığını tesbit etmiştir.

Yusuf Hikmet Bayur, Gülbeden'in hatıratında tarihi olaylar pek açık gösterilmediği ve bu hatırat çok sonra yazılmış olduğu ve esasen Gülbeden'in işin siyasal ve askeri kısmına o kadar önem vermediği ve de bu hatıratın anlaşılmasını kolaylaştırmak ve Hindistan'daki Gürkani devletinin ilk yıkılış sebeplerini aydınlatmak için Hümayun devri hakkında kapsamlı bir tarihi özet yazmıştır.³⁸

-*Vekayi (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur'un Hatıratı) Önsöz ve Girişi:*

Reşit Rahmeti Arat tarafından Doğu Türkçe'sinden dilimize çevrilen bu eser Doğu Türkçe'sinde yazılmış en ünlü ve en faydalı eserlerden biridir. Kendi hatıratı olan bu eseri yazan Babur ise dönemin en ünlü kişilerindedir.

³⁵ Bayur, bu eserinde, günlük konuşma dilinde yeri olmayan ve sözlüksüz anlaşılamayacak nitelikte birçok kelime kullanmıştır. (BAYUR, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerindeki Etkileri, Ankara 1974, s.1-376)

³⁶ Bu eser "Royal Asiatic Society" tarafından "Oriental Translation Fund" serisi içinde 1902'de Londra'da basılmış olan nüshadan Türkçe'ye çevrilmiştir.

³⁷ Gülbeden, Hindistan'da Gürkani Devleti'ni kurmuş olan Timur'un beşinci göbekten torunu Babür'ün kızı ve ondan sonra Hint tahtına çıkan Hümayun'un ana ayrı kız kardeşidir. Ağırlık noktasını Hümayun devrinin oluşturduğu Hümayunname adlı eser, Gülbeden tarafından yazılmıştır.

³⁸ Yusuf Hikmet BAYUR, Gülbeden Hümayunname, Ankara 1944

Yusuf Hikmet Bayur, Gülbeden Hümayunname adlı eserde olduğu gibi,, Babur'un hatıratını da detaylı olarak incelemiş, bir önsöz ile bir de kapsamlı tarihi özet yazmıştır.

Bayur, yaptığı inceleme sonucunda, Reşit Rahmeti Arat tarafından yapılan tercümenin, Fransızca ve İngilizce çevirilerden çok üstün olduğunu ifade etmektedir. Babur'un hatıratının eşsiz bir tarihi kaynak olmasının sebeplerini açıklamaktadır. Eserde verilen çeşitli adları yine sebepleriyle izah etmektedir. Ayrıca Babur'un hatıratında hayatının her devresine ait bilgilerin bulunmadığını, bazı bölümlerin kayıp olduğunu tesbit ederek, Babur'ün tüm hayatını kapsayan bir hatırat yazdığını, fakat bazı bölümlerinin kayıp olduğunu savunmaktadır.

Bayur, bu esere yazdığı tarihi özetle, Timur'un ölümü, Şahruh dönemi, Ondan sonraki karışıklıklar ve Ebu Sait Dönemi hakkında detaylı bilgiler vererek, hatıratın daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.³⁹

-Belleten'deki Makaleleri:

Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan Belleten dergisinde Yusuf Hikmet Bayur'un yirmi sekiz makalesi bulunmaktadır.

1-"Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevki"i adlı makalesinde Yusuf Hikmet Bayur, Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok kadının siyasi rol oynadığının görüldüğünü ancak daima perde arkasında ve koca ve oğulları üzerindeki nüfuzlarını kullanarak ve onları alet ederek etkili olduklarını ifade edip Orta Asya ve Hindistan Türkleri arasında ise doğrudan doğruya siyasal ve askeri rol oynayan, yani devleti idare ve askere kumanda eden kadınlara rastlandığını vurgulamakta ve bu çerçevede Sultan Raziye, Güllü-Bihişt, İsen Devlet Begum, Kutluk Nigar Begum, Hanzade Begum, Gülbeden gibi kadınların başarılarından söz etmektedir.⁴⁰

2- "Son Osmanlı Hariciye Nazırının Bir Layihası":

Bayur, burada 1922 yılında İstanbul Hükümetinde Hariciye Nazırı olan Ahmet İzzet Paşa tarafından Sadrazam Tevfik Paşa'ya verilen ve maksadı dış politikadaki gelişmeleri özetlemek, son duruma göre alınması gereken tedbirleri hükümete bildirmek olan bir layiha üzerinde durmaktadır.

Bayur'a göre bu layiha, Yunanlıların yenilerek Anadolu'dan çıkarılmasından zarar görecektir müttefiklerin tesiri altında kalınarak yazılmış ve hemen sulh yapılmasını öngören, Yunanlıların Anadolu'yu terketmeleri şartına dayanmayan ve Misâk-ı Milli sözünün zikredilmediği bir layihadır.

Bayur'a göre layihadaki bütün fikirler evvela Milli Hükümet'i Osmanlı düşmanlarının işine geldiği gibi, yani şartsız bir mütarekeyi kabule, ondan sonra da Türkler arasında düşman lehine ikilik meydana getirmeye yöneliktir ve Layiha

³⁹ Bkz. Yusuf Hikmet BAYUR, Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Vekayi (Babur'un Hatıratı), Ankara 1943

⁴⁰ Yusuf Hikmet BAYUR, "Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevki", Belleten 1937, C.I, S.1, s.42-46

sahibi Ahmet İzzet Paşa kısmen şursuz fakat kısmen de şurlu bir alettir. Yine Bayur'a göre, Layiha sahibi, kendileri aciz olduğu için Türk milletini de aciz görmüşlerdir. Türk'ün daima haksız ve kabahatli olduğuna inanmıştır. Padişahın menfaatlerini ön plana almış millet ve onun yaşama hakkının korunmasını ikinci plana itmiştir.⁴¹

3- "16. Asırda Dini ve Sosyal Bir İnkılâp Teşebbüsü, Ekber Gürkan 1556-1605":

Bu makalesinde Bayur, Hindistan fatihi Babur'ün torunu Ekber Gürkan'ın tahta çıkmasından önce cereyan eden bazı önemli olayları, onun tahta çıkışını ve yaptığı inkılâpları anlatmaktadır.⁴²

4- Bayur'un Belleten'de "Son Yirmibeş Yıllık Tarihimize Bakışlar" adlı bir makalesi de bulunmaktadır.⁴³

5- "Atatürk":

Bayur bu makalesinde, Atatürk'ün Türk ve Dünya tarihinin en ünlü devlet adamı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Atatürk'ten önce milletimizin içinde bulunduğu durumu ve çekilen sıkıntıları, Atatürk'ün kişisel özellikleri, Milli Mücadele yıllarında Atatürk'ün katlandığı fedakârlıklar, İnkılâplar ve dış politika konusundaki başarıları üzerinde durmaktadır.⁴⁴

6- "Boğazlar Sorununun Bir Evresi":

Bayur bu makalesinde 1906-1914 yılları arasında Boğazların statüsü üzerinde kapsamlı olarak durmaktadır.⁴⁵

7- "Evrenzib Âlemgir ve Dini Siyasası Üzerinde Bir İnceleme":

Bu makalesinde Bayur, Hindistan'da elli yıl saltanat sürmüş (1658-1707) ve hemen bütün Hindistan'ı (bugünkü Afganistan'ın Hindikuş'a tadar olan kısmında içinde olmak üzere) birleştiren Gürkanilerin (Timuroğulları) son büyük hükümdarı Evrenzib Âlemgir'in dini alandaki çalışmalarını incelerken aynı dönemde Avrupa'daki dini faaliyetlere mukayese etmektedir.⁴⁶

8- "Nadir Şah Afşar'ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti'ni İran'ı İstilaya Kışkırtmak İçin Yapılan İki Deneme":

Bab-ı ali evrak hazinesindeki sekiz ve dokuz sayılı name defterlerinde bulunan Haydarabad Defteri'nin kurucusu Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-

⁴¹ Yusuf Hikmet BAYUR, "Son Osmanlı Hariciye Nazırının Bir Layihası", Belleten, 1937, C.I, S.2, s.449-499

⁴² Yusuf Hikmet BAYUR, "16. Asırda Dini ve Sosyal Bir İnkılâp Teşebbüsü, Ekber Gürkan 1556-1605", Belleten, 1938, C.II, S.5, s.133-182

⁴³ Yusuf Hikmet BAYUR, "Son Yirmibeş Yıllık Tarihimize Bakışlar", Belleten, 1938, C.II, S.7, s.309-335

⁴⁴ Yusuf Hikmet BAYUR, "Atatürk", Belleten, 1939, C.III, S.10, s.247-268

⁴⁵ Yusuf Hikmet BAYUR, "Boğazlar Sorununun Bir Evresi (1906-1914)", Belleten, 1943, C.VIII, S.28, s.89-212

⁴⁶ Yusuf Hikmet BAYUR, "Evrenzib Âlemgir ve Dini Siyasası Üzerinde Bir İnceleme", Belleten, 1945, C.IX, S.33, s.1-62

Mülk'ün, Osmanlı padişahı I. Sultan Mahmud'a; Afganistan Devleti'nin kurucusu Ahmet Şah Baba Abdali (Dürrani)'nin III. Sultan Mustafa'ya gönderdiği mektubu ve III. Mustafa'nın Ahmet Şah'a yolladığı cevabi mektubu tahlil ederek yayınlayan Bayur, bu mektupların yazılış sebebini de şöyle izah etmektedir: “*Gerek Nizamü'l-Mülk'ün gerekse Ahmet Şah'ın istedikleri, Osmanlı Devleti'nin, İran'ı istila etmesidir. İkisinin amacı da aynıdır; bu da kendi devletlerini veyahut ilgili buldukları devleti tehdit eden tehlikeyi Osmanlı müdahaleleriyle bertaraf etmekten ibarettir.*”⁴⁷

9- “Maysor Sultanı Tipu İle Osmanlı Padişahlarından I. Abdulhamit ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma”:

Bayur, bu makalesinde, Batı Avrupa'ya elçiler gönderip büyük denizci devletler arasında bir yer edinmeye çalışan ve Napolyon'un kendisiyle işbirliği yaparak Hindistan'daki İngiliz egemenliğini yıkmak istediği Hindistan Hükümdarı Tipu ile I. Abdulhamit ve III. Selim arasında teati edilen ve Osmanlı arşivlerinde bulunan mektupları tahlil ederek Osmanlı Devleti'nin Maysor Sultanı Tipu ile ilişkileri üzerinde durmaktadır.⁴⁸

10- “Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah Afşar'la Barış Yapılmasını Önlemek Amacını Güden Bir Gürkanlı Denemesi”:

Bu makalesinde de Bayur, Hindistan'ın Günkani Padişahı Muhammed Şah ve Osmanlı Sultanı I. Mahmud arasındaki mektuplaşma ve bu mektupların mahiyeti üzerinde durmaktadır.⁴⁹

11- “Osmanlı Padişahı II. Süleyman'ın Gürkanlı Padişahı I. Alemgir (Evrenzib)'e Mektubu”:

Burada, Alemgir'in İstanbul'a elçi gönderme tasarısı, Osmanlı elçisi Ahmet Paşa'nın Hindistan'a gönderildiği sıradaki durum, Osmanlı elçisine yapılan kabul, Ahmet Ağa'nın elçiliği hakkında Osmanlı kaynaklarının sükutu üzerinde Bayur geniş bir şekilde durarak, II. Sultan Süleyman'ın Hindistan padişahı Evrenzib Alemgir'e gönderdiği mektuptan bahsetmektedir.⁵⁰

12- “Sultan İletmiş'in adı Hakkında”:

⁴⁷ Yusuf Hikmet Bayur, “Nadir Şah Afşar'ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti'ni, İran'ı İstilaya Kısıktırmak İçin Yapılan İki Deneme”, Belleten, 1948, C.XII, S.46, s.403-469

⁴⁸ Yusuf Hikmet BAYUR, “Maysor Sultanı Tipu İle Osmanlı Padişahlarından I. Abdulhamit ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma”, Belleten, 1948, C.XII, S.47, s.617-652

⁴⁹ Yusuf Hikmet BAYUR, “Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah Afşar'la Barış Yapılmasını önlemek Amacını Güden Bir Gürkanlı Denemesi”, Belleten, 1949, C.XIII, S.49, s.95-96

⁵⁰ Yusuf Hikmet BAYUR, “Osmanlı Padişahı II. Süleyman'ın Gürkanlı Padişahı I. Alemgir (Evrenzib)'e Mektubu”, Belleten, 1950, C.XIV, S.54, s.269-285

Bayur, bu makalesinde, Sultan İletmiş'in adının çeşitli tarihçiler ve yazarlar tarafından yanlış yazıldığını belirterek doğrusunun "İletmiş" olduğunu isbat etmeye çalışmaktadır.⁵¹

13- "Hârimzah Alâud'd-din 'Tekiş'in Adı Hakkında":

Bayur burada da, isim üzerinde durmakta, doğrusunun "Tekiş" olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır.⁵²

14- "Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu":

Bayur bu makalesinde, yıldırım ordular gurubunun teşkili ve Falkenhayn'ın komutan tayin edilişi, Falkenhayn'ın davranışları, yıldırım ordularının görevleri, Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Eylül 1917 günlü raporu, Mustafa Kemal'in 25 Eylül günlü zeyl raporu üzerinde durmakta ve zeyl raporun ilk defa yayınlandığına dikkatleri çekmektedir.⁵³

15- "Kuvay-i Milliye Devrinde Atatürk'ün Dış Siyasa İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları":

Bu makalede, Atatürk'ün hasletleri, Amerikalı General Harbord'la temas, Ermenistan'la savaş va Rusya ile münasebetler, Bolşeviklerin Bize ve Ermenilere karşı güttükleri siyasa, Batılı devletlerin Kafkas siyاسası, Batum'daki işgal kuvvetleri, İngiliz-Rus münasebetleri, Amerika'nın Ermenistan mandası üzerinde durmaktadır.⁵⁴

16- "1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişaha Bir Başvurması" adlı makalesini de Bayur Belleten'de yayınlamıştır⁵⁵

17- "Kur'an Dili Üzerinde Bir İnceleme":

Yusuf Hikmet Bayur, bu makalesinde, dini sorunların çok kere tarih ve bilim bakımından değil, duygu veya açığa vurulmak istenilmeyen türlü menfaatler yönünden ele alındığını, dolayısıyla matbaanın ülkemize üç yüzyıl kadar geç sokulduğu Rönesans'tan itibaren Batıda fişkıran bilimlerin 1916'ya kadar medreselere sokulmadığı . yeni usul savaşların gerektirdiği biçimde talim etmeyi gavur taktidi sayan Yeniçerilerin savaşlardaki başarısızlığı üzerinde durarak, bu

⁵¹ Yusuf Hikmet BAYUR, "Sultan İletmiş'in Adı Hakkında", Belleten, 1950, C.XIV, S.56, s.567-588

⁵² Yusuf Hikmet BAYUR, "Hârimzah Alâud'd-din 'Tekiş' Adı Hakkında", Belleten, 1950, C.XIV, S.56, s.589-594

⁵³ Yusuf Hikmet BAYUR, "Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu", Belleten, 1956, C.XX, S.80, s.619-632

⁵⁴ Yusuf Hikmet BAYUR, "Kuvayı Milliye Devrinde Atatürk'ün Dış Siyasa İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları", Belleten, 1956, C.XX, S.80, s.659-699

⁵⁵ Yusuf Hikmet BAYUR, "1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişaha Bir Başvurması", Belleten, 1957, C.XXI, S.84, s.561-565

gidişi “Hayatta en hakiki mürşid ilimdir” diyen Atatürk’ün durduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca Bayur, burada Kur’an’ın, Türkçe tercümesi ile namazda okunmasının sakıncalı olmadığı hakkında İstanbul İlahiyat fakültesi Profesörlerinden İsmail Hakkı İzmirli ve Şerafettin Yaltkaya’nın yazmış oldukları “Kur’an’ın Türkçe Tercümesiyle Namazda Okunması” başlıklı yazılarını aynen yayınlamıştır.⁵⁶

18- “İkinci Meşrutiyet Devri Üzerinde Bazı Düşünceler”:

Bayur, bu makalesinde, II. Meşrutiyet devrinin önemli olaylarını kapsamlı bir şekilde incelemekte ve sonunda bu dönem için şunları söylemektedir: “*İkinci Meşrutiyet Devri geçirilmesi zaruri bir devirdi. Birkaç yüzyıldan beri yıkılma yolunda bulunan Osmanlı Devleti’nin yıkılmasını çabuklaştırdı, ancak Türklüğün ileride daha büyük bir canlılıkla kendini göstermesini kolaylaştıracak bazı işler de gördü.*” Bayur, bu dönem hakkındaki düşüncesini böyle ifade ederken, Mustafa Kemal o günlerde işbaşına getirilip ve fikirleri dinlenseydi, Osmanlı Devleti dağılmayabilirdi, tezini de savunmaktadır.⁵⁷

19- “Mustafa Kemal’in Üç Mektubu”:

Bu makalede, Mustafa Kemal’in en yakın ve en çok haberleştiği arkadaşlarından, o sırada İstanbul Vilayeti Sıhhiye müdürü olan Cumhuriyet devrinde ise Bursa ve Niğde sayıtlığı yapmış olan Doktor Rasim Ferit’e gönderdiği, çeşitli tarihlerde yazılmış üç mektubu aynen verilmekte, bu mektuplardan 5 Haziran 1918 tarihli olanında, Mustafa Kemal’in Latin harflerinin kabulünden on yıl önce bu harflerle ismini yazmasına dikkat çekilmekte, ayrıca mektuplardan 11 Ağustos 1918 tarihli olanın asıl tarihinin 11 Eylül 1918 olması gerektiği bu tarihin yanlış yazıldığı üzerinde durulmaktadır.⁵⁸

20- “Birinci Genel Savaşın Sonra Yapılan Barış ve Antlaşmalarımız, I. Brest-Litovsk Antlaşması (3 mart 1910)”:

Bu makalede Bayur, I. Dünya savaşından sonra yapılan antlaşmaları iki kısma ayırarak incelemektedir.⁵⁹

21- “Yeni Bulunan Bir Belge Dolayısıyla”:

Bayur, bu makalede, 23 Ocak 1923 günü Bab-ı ali’nin basılıp Kamil Paşa Hükümetinin⁶⁰ istifaya zorlandığı olayın, “Kamil Paşa Hükümeti Edirne Vilayetini

⁵⁶ Yusuf Hikmet BAYUR, “Kur’an Dili Üzerine Bir İnceleme”, Belleten, 1958, C.XXII, S.88, s.599-605 (601-605: İsmail Hakkı İzmirli ve Şerafettin Yaltkaya’nın “Kur’an’ın Türkçe Tercümesiyle Namazda Okunması” hk. yazısı)

⁵⁷ Yusuf Hikmet BAYUR, “İkinci Meşrutiyet Devri Üzerinde Bazı Düşünceler”, Belleten, 1959, C.XXIII, S.90, s.267-285

⁵⁸ Yusuf Hikmet BAYUR, “Mustafa Kemal’in Üç Mektubu”, Belleten, 1960, C.XXIV, S.99, s.129-137

⁵⁹ Yusuf Hikmet BAYUR, “Birinci Genel Savaşın Sonra Yapılan Barış ve Antlaşmalarımız, I. Brest-Litovsk Antlaşması (3 Mart 1910)”, Belleten, 1965, C.XXIX, S.115, s.499-516

kamilen ve Ege adalarını kısmen düşmana bırakmaya karar vermiştir ve bu yerleri kurtarmak için bu hükümeti devirdik” şeklinde İttihat ve Terakki Partisi tarafından ileri sürülen ve bazı ders kitaplarında da yer alan gerekçenin gerçekte ilgili olmadığını, o sırada Meclis-i Vükelâ’da üzerinde görüşülmekte olan Büyük Devletlerin 17 Ocak günlü notasına karşılık olarak verilecek notanın Fransızca metnini delil göstererek isbat etmeye çalışmaktadır.⁶¹

22- “Birinci Genel Savaşın Sonra Yapılan Barış Antlaşmalarımız II 1. Sevr Antlaşmasına Doğru, 2.Moskova Antlaşmasına Doğru”:

Bayur daha önce de işlemiş olduğu bu konuya devam ederek Sevr antlaşması ve Moskova Antlaşması üzerinde durmaktadır.⁶²

23- “Atatürk’ün Geleceği Seziş Gücü ve İnsandan Anlayışına Üç Örnek”:

Burada da Bayur, Atatürk’ün geleceği seziş gücü ve insandan anlayışı üzerinde durmaktadır.⁶³

24- Bayur’un Belleten’de yayınlanan bir diğer makalesi de “1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal’in İki Demeci” adını taşımaktadır.⁶⁴

25- “Yeni Bulunmuş Bazı Belgelerin Işığında Kamil Paşa’nın Siyasal Durumu”:

Bayur, bu makalesinde, Kamil Paşa’nın evrakı arasında oğlu Hilmi Kamil Bayur tarafından bulunan bazı notlar ve mektup müsveddeleri ile Yıldız’dan çıkan ilginç bazı arıza ve layihalar vasıtası ile Sadrazam Kamil Paşa’nın siyasal durumunu incelemektedir.⁶⁵

26- “Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar”:

Yusuf Hikmet Bayur, bu makalesinde, Mustafa Suphi’nin Osmanlı ülkesindeki çalışmaları, Mustafa Suphi’nin Rusya’daki faaliyetleri, sömürgeler ve geri kalmış ülkelerle ilgili Lenin tezleri, Mustafa Suphi’nin Rusya’dan yönelttiği Türkiye içindeki kışkırtmalar, Milli Mücadeleyi yönetenlerin başlangıçta Bolşeviklik üzerindeki görüşleri, Bakı’nun Ruslar eline düşmesi, TBMM

⁶⁰ Bu makalede ve “Yeni Bulunmuş Bazı Belgelerin Işığında Kamil Paşa’nın Siyasal Durumu” adlı makalede adı geçen Kamil Paşa Yusuf Hikmet Bayur’un dedesidir.

⁶¹ Yusuf Hikmet BAYUR, “Yeni Bulunan Bir Belge Dolayısıyla”, Belleten, 1966, C.XXX, S.117, s.103-114

⁶² Yusuf Hikmet BAYUR, “Birinci Genel Savaşın Sonra Yapılan Barış Antlaşmalarımız II 1. Sevr Antlaşmasına Doğru, 2.Moskova Antlaşmasına Doğru”, Belleten, 1966, C.XXX, S.117, s.115-116

⁶³ Yusuf Hikmet BAYUR, “Atatürk’ün Geleceği Seziş Gücü ve İnsandan Anlayışına Üç Örnek”, Belleten, 1968, C.XXXII, S.128, s.431-440

⁶⁴ Yusuf Hikmet BAYUR, “1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal’in İki Demeci”, Belleten, 1968, C.XXXII, S.128, s.479-497

⁶⁵ Yusuf Hikmet BAYUR, “Yeni Bulunmuş Bazı Belgelerin Işığında Kamil Paşa’nın Siyasal Durumu”, Belleten, 1971, C.XXXV, S.137, s.61-117

Hükümeti adına Rusya'ya başvurulması ve Çiçeri'nin karşılığı, Mustafa Suphi'nin Mustafa Kemal'e mektubu, 1920 yazında Rusya'nın Taşnak Ermenistan'dan yana siyasası, Anadolu'da işleyen komünist propogandası, Mustafa Kemal'in komünistlik ve Baku Şark Milletleri Kongresi için yapılan çağrılarla ilgili görüşleri, Mustafa Kemal'in Mustafa Suphi'ye karşılığı, Baku kongreleri, Türkiye-Rusya karşılıklı durumunun Türkiye'den yana değişmesi, Milli Mücadele'ye el koymak isteyen başı dışarda öbür akımlar, Talat Paşa evresi, Enver Paşa'nın Talat Paşa çalışmalarına paralel çabaları ve ondan ayrılmak eğilimi, Mustafa Suphi takımının Anadolu'ya gelişi ve macerası, Anadolu'da Rusya'ya bağımlı olmayan bir Türkiye Komünist Partisi'nin kurulması, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Ankara'ya sokulmaması ve ölümleri, Talat Paşa'nın öldürülmesi ve Enver Paşa'nın İttihat ve Terakki'nin başına geçmesi gibi konular üzerinde durmaktadır.⁶⁶ Bayur'un aynı konuda bazı gazetelerde yazılan yazılarında bulunmaktadır.⁶⁷

27- "Atatürk'ten Anılar":

Bu makalesinde Bayur, Atatürk'ün yakınında bulunmuş kişilerden biri olarak Atatürk'le ilgili pek çok anı anlatmaktadır.⁶⁸

28- "TBMM Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisi İle İlgili Anılar":

Bu makalesinde de Bayur, 7 Şubat 1922'de başlayan ve kendisinin de katıldığı, dönemin dışişleri bakanının Avrupa gezisini kapsamlı bir şekilde incelemektedir.⁶⁹

Ayrıca Yusuf Hikmet Bayur, I. Türk Tarih Kongresi'nde 10 Temmuz 1932'de Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti Azazı ve Riyaseti cumhurkatibi umumisi sıfatıyla "Şark'ta İttihat Sebepleri", II. Türk Tarih Kongresi'nde 24 Eylül 1937 günü "Ekber Gürkan, XVI.Asırda Dini ve Sosyal Bir İnkılâp Teşebbüsü"; 15-20 Kasım 1943 tarihlerinde Ankara'da yapılan III. Türk Tarih Kongresinde Manisa mebusu ve Türk Tarih Kurumu üyesi sıfatıyla "Ortaçağda Türkler ve Hindistan"; 10-14 Kasım 1948'de yine Ankara'da yapılan IV. Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Kurumu üyesi olarak, "Nadir Şah Afşar'la I. Sultan Mahmud Arasında Hindistan Seferi Hakkında Teati Olunan Mektuplar" adlı tebliği sunmuştur.

Değerli ilim adamlarımızdan biri olan Bayur'un çeşitli dergi ve gazetelerde başka yazıları da bulunmaktadır.

⁶⁶ Yusuf Hikmet BAYUR, "Mustafa Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Baş Dışarda Akımlar", Belleten, 1971, C.XXXV, S.140, s.587-654

⁶⁷ Yusuf Hikmet BAYUR, "Mustafa Suphi'nin Öldürülmesi Olayı", Son Havadis, 13 Haziran 1971; Yusuf Hikmet BAYUR, "Mustafa Suphi Olayı", Milliyet, 12 Haziran 1971

⁶⁸ Yusuf Hikmet BAYUR, "Atatürk'ten Anılar", Belleten, 1973, C.XXXVII, S.148, s.457-470

⁶⁹ Yusuf Hikmet BAYUR; "TBMM Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisi İle İlgili Anılar", Belleten, 1976, C.XL, S.160, s.617-667

